

Авторський внесок: Іваницький О. І. – 40%, Іваницька С. Г. – 40%, Сузанська Н. С. – 20%.

Стаття надійшла до редакції / Received 30.05.2022

Прийнята до друку / Accepted 15.16.2022

Унікальність тексту 92 % (Unicheck ID1012301828)

© Іваницький Олександр Іванович, Іваницька Світлана Григорівна, Сузанська Надія Сергіївна, 2022

DOI : <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2022-6-4>

УДК 378.015.31

Віолетта Валеріївна Лаппо

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-9523-1295>

доктор педагогічних наук,

професор кафедри педагогіки і психології

Коломийського навчально-наукового інституту

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника

м. Коломия, Україна

lappo37@ukr.net

ГУМАНІСТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Наукова стаття висвітлює результати пошуку з вирішення проблеми формування духовних цінностей студентів в умовах освітнього процесу сучасного закладу вищої освіти. Визначено дефініції «духовні цінності студентської молоді» та конкретизовано структурні компоненти цього особистісного утворення. У статті презентовано низку педагогічних умов, форм і методів побудови формуючого освітнього процесу, які сприятимуть духовно-ціннісному самоствердженню особистості студента. Крім цього, у статті розкрито зміст, особливості та етапи організації педагогічної підтримки студентської молоді з формування в них духовних цінностей.

Ключові слова: студентська молодь, гуманістичні засади, духовні цінності, педагогічна підтримка, заклад вищої освіти.

Вступ. Орієнтація української держави на розбудову глобального Європейського простору вимагає, зокрема, істотних змін у системі вищої освіти: створення такого освітнього середовища, яке забезпечувало б формування особистості нового типу, яка відрізняється розвиненими духовними цінностями, гідністю, відповідальністю, толерантністю, людяністю та милосердям. Оскільки головним суб'єктом інноваційного розвитку вищої освіти й суспільства у сучасних умовах є студент, то проблема формування духовних цінностей здобувачів вищої освіти набуває актуальності.

У дослідженнях багатьох українських вчених визначено методологічне підґрунтя духовного становлення і розвитку особистості. Аналіз

дослідницького доробку О. Безкоровайної (2017), М. Безуглої (2015), І. Беха (2003, 2012), В. Тернопільської (2009) та інших засвідчує актуальність проблеми визначення духовних цінностей особистості в контексті педагогіки та зумовлює доцільність обґрунтування гуманістичних засад процесу формування духовних цінностей студентської молоді в осередку вищої школи (Безугла, 2015; Тернопільська, 2009). Особистісно зорієнтовані, студентоцентровані освітні впливи створюють середовище формування духовних цінностей (О. Безкоровайна (2017), О. Жирун (2011), О. Малихін (2009)).

Водночас аналіз педагогічної теорії й освітньої практики засвідчує недоліки розбудови

освітньо-розвиткової системи ЗВО, простежується недостатній рівень орієнтації програмно-технологічних засобів на формування у здобувачів духовних цінностей та залучення третього сектору до розв'язання цієї проблеми.

Мету статті вбачаємо у визначенні структурних компонентів духовних цінностей особистості, психологічні механізми та педагогічні передумови їх формування в період навчання в закладі вищої освіти.

Для досягнення означеної мети було залучено низку **методів**: аналіз психологічної та педагогічної літератури; для уточнення змісту базових понять дослідження були використані методи порівняння, класифікації та узагальнення; для концептуалізації основних положень дослідження використані методи систематизації та теоретичного узагальнення.

Структурні компоненти духовних цінностей особистості та психологічні механізми передумови їхнього формування. Поняття «духовні цінності студентської молоді» визначаємо «як інтегральне особистісне утворення, спрямоване на інших людей (відповідальність, толерантність, милосердя) та на себе (гідність, самодостатність), що робить поведінку конструктивною та забезпечує можливість здійснення суб'єкт-суб'єктної взаємодії, адаптацію та самореалізацію особистості в суспільстві» (Лаппо, 2018).

Студентський вік є оптимальним для розвитку ціннісно-смислових структур свідомості особистості, для їхнього прояву в практичній діяльності й поведінці особистості. Він відрізняється зростанням ролі відповідальності за свої цінності та життєві вибори, зміцнюються такі якості, як ініціативність, рішучість, цілеспрямованість, наполегливість, самостійність, уміння керувати собою, підвищується інтерес до духовно-моральних проблем.

Формування духовних цінностей у студентів потребує розгляду змістової структури цього інтегрального утворення. Її можна репрезентувати взаємозумовленими й взаємопов'язаними компонентами: емоційно-ціннісним, когнітивним, праксичним.

Визначення структурних компонентів обумовлене концептуальним положенням про

діалектичну єдність інтелектуального й емоційного чинників свідомості. Адже без знань про духовні цінності неможливо сформувати ставлення до них. Водночас без емоційного сприйняття, позитивного ставлення та інтересу до духовних цінностей виникнуть труднощі в опануванні знаннями. Цим пояснюємо виокремлення когнітивного компоненту, що визначає опанування уявленнями й знаннями про означений феномен.

Опановані уявлення й знання надають можливість сформувати ставлення особистості до предмету пізнання. Складається емоційне (позитивне чи негативне) налаштування, утворюються суб'єктивні критерії оцінювання, які визначатимуть сприйнятливості до формування духовних цінностей. Отож, емоційно-ціннісний компонент передбачає позитивне ставлення до змісту і проявів духовних цінностей.

Одержані знання й позитивне ставлення знаходять відображення на практиці. Відтак здатність реалізовувати духовні цінності у повсякденному житті й професійній діяльності зумовлює виокремлення праксичного компоненту. Водночас слід враховувати, що духовні цінності акумулюються в таких якостях особистості, як: відповідальність, милосердя, толерантність, гідність, самодостатність. Привласнення юнаками і дівчатами таких цінностей забезпечує ефективність взаємодії, спілкування з ровесниками, близькими й знайомими людьми, їх успішну самореалізацію й адаптацію в суспільстві.

Емоційно-ціннісний компонент духовних цінностей студентів виявляється через ціннісне ставлення юнаків і дівчат до себе, інших, навколишньої дійсності та є орієнтиром у їх духовному зростанні. Він передбачає також гуманістичну установку на взаємодію; виявлення толерантності, милосердя, відповідальності; розвинуту емпатію; позитивну «Я-концепцію»; емоційну саморегуляцію.

Формування духовних цінностей у студентів неможливе без емоційних переживань, адже саме вони і розвивають ціннісне ставлення до цього феномена. Це зумовлено тим, що у юнацькому віці вже набутий значний досвід емоційного життя. Студентська молодь не лише

вміє керувати своїми емоціями, давати моральну оцінку прагненням, а й свідомо намагається виховати в собі високоморальні почуття. Самооцінка вчинків і почуттів, прагнення до морального ідеалу – все це розвиває й поглиблює найважливіше з моральних почуттів – почуття обов'язку, виробляє здатність давати собі моральну оцінку – совість.

Духовні цінності є смисловими утвореннями, що спрямовані на інших людей та себе. Саме тому вони завжди пов'язані з емоційним контактом між двома суб'єктами. Адекватно відображаючи почуття іншої людини, сигналізуємо, наскільки розуміємо її внутрішній стан. Продуктивність взаємодії, розуміння залежить у таких випадках не стільки від фактичної інформації, як від установок, почуттів, емоційних виявів. З огляду на це, надзвичайно важливими в процесі міжособистісної взаємодії є здатності особистості виявляти милосердя, толерантність, цілеспрямовано виражати емоції та довільно керувати їхнім проявом, здатність емоційно відгукуватися на переживання іншого, вміння використовувати емоційну експресію як засіб спілкування. Крім цього, важливості набувають здатності до адекватного сприйняття, розуміння власних емоцій та емоцій інших людей, усвідомлення, а також самоконтроль емоцій, рефлексія емоційних станів (Четверик-Бурчак, 2015, с. 141).

У зв'язку із зростанням у студентському віці самоконтролю й самокритики своєї поведінки змінюються форми прояву почуттів. Зміни й новоутворення в почуттях є свідченням зрілості молодих людей, їх духовного зростання. Вони є проявом формування їх свідомості й самосвідомості, їх інтересів, зокрема інтересу до самого себе, інших людей, до власних і чужих переживань. Студентській молоді властива здатність співпереживати, розуміти й відгукуватися на переживання іншої людини. Варто зазначити, що почуття особистості не просто переживаються нею, а виражають її суб'єктивне ставлення до певних явищ дійсності, осіб, вони стають мотивами її вчинків (Тернопільська, 2009, с. 143).

Духовні цінності розглядаємо, передусім, як особистісне утворення студента, що

віддзеркалюється в його переконаннях, поглядах, потребах, мотивах, почуттях, взаємостосунках. Вони є інструментом самореалізації студента у взаєминах з іншими людьми. Важливим у розвитку емоційно-ціннісного компонента є усвідомлення молодими людьми власних можливостей, потреб, мотивів поведінки, ціннісних орієнтацій.

Прагнення до самореалізації, самовизначення та самоствердження належать до одних із найважливіших потреб здобувачів вищої освіти і є умовою їх гармонійного духовного розвитку, адже уявлення про себе та своє «Я» породжує потребу в реалізації своїх здібностей та можливостей (Малихін, 2009, с. 160–161).

Емоційно-ціннісний компонент духовних цінностей є комплексом мотивів, що спонукають молодих людей до взаємодії, становлення активної життєвої позиції, самопізнання, самовдосконалення. Насамперед, до зовнішніх мотивів духовних цінностей належать соціальні мотиви, широко представлені (бажання посісти певне місце в суспільстві, підвищити соціальний статус, мотиви особистісної самореалізації й престижу) та вузько представлені (прагнення мати певний статус у конкретній соціальній групі). До внутрішніх належать мотиви пізнавальні, самоствердження, ідентифікації з іншою людиною, саморозвитку й самоактуалізації (йдеться про прагнення до самовдосконалення, бажання підвищити свої індивідуальні можливості, реалізувати індивідуальний потенціал), афіліації (прагнення встановлювати взаємини з іншими людьми), особистісного зростання (здатність володіти собою в будь-яких ситуаціях) (Занюк, 2002, с. 75).

Формування духовних цінностей студентів зумовлене складною ієрархізованою системою суспільно значущих і особистісних мотивів; у ній вищим рівнем мотивації є перетворення потреби на свідомий інтерес, особистісну цінність, а цінності – у мету діяльності. Розвиток мотивів духовних цінностей здійснюється в напрямі від зовнішніх спонук до появи власних мотиваційних утворень. Але про сформованість духовних цінностей студентів слід говорити лише тоді, коли у процесі взаємодії, спілкування інша особистість для них виступає об'єктом ціннісного ставлення,

що виявляється у визнанні її потреб, інтересів; орієнтації на позитивне в людині.

Важливою умовою успішного формування духовних цінностей студентів є ідентифікація, емпатія. У процесі ідентифікації передусім відбувається міжособистісна регуляція поведінки юнаків і дівчат, уподібнення, ототожнення партнерів по спілкуванню і, як наслідок, – взаєморозуміння. Феномен ідентифікації належить до найзначніших і найяскравіших процесів людського спілкування. Зокрема О. Жирун розглядає ідентифікацію як процес, за допомогою якого один суб'єкт уподібнюється до іншого, приймаючи його цінності, погляди, установки, життєвий досвід, а також специфічні форми його поведінки (Жирун, 2011, с. 110).

Емпатія, на наше переконання, є одним із ключових механізмів, що опосередковує формування в студентів духовних цінностей. Емпатійне спілкування вчені розглядають як виконану за іншого інтроспекцію або здатність виокремлювати, відтворювати, відчувати, бачити, а також реагувати на почуття та переживання інших людей. Складноструктурований феномен емпатії включає емоційний, поведінковий та когнітивний компоненти. А. Зимянський (2015) зазначає, що емпатія, як когнітивне явище, це спосіб розуміння іншої людини, спрямований на аналіз її особистості, й не тільки осмислене, але й інтуїтивне пізнання її емоційних переживань. Також емпатія відіграє велику роль у відносинах учасників соціальної взаємодії, в сприйнятті ними один одного, у встановленні взаєморозуміння між ними (Лещук, 2021, с. 179). Емпатія як емоційне явище – це здатність особи проникати в афективні прояви іншої людини, а саме: відчувати співчуття до її переживань, виявляти здатність прилучатися до емоційного життя іншої людини, відчувати її емоційне благополуччя чи негаразди, розділяти емоційні стани. Поведінковий компонент емпатії виявляється в здатності особи «вкладати» себе в іншого, його підтримка й активна допомога.

Емпатія, як важливий чинник духовного розвитку здобувача вищої освіти, є ефективним засобом розкриття, засвоєння й збалансованості соціальних норм, а також внутрішнього змісту

міжособистісних взаємин. Вона є умовою адекватного розуміння навколишнього світу. Прояв емпатії в процесі міжособистісної комунікації свідчить про налаштування студента на входження в його прихований зміст, стан іншої людини. Це відображається насамперед такими невербальними засобами, як жести, пози та інтонація. Ми спостерігаємо в цьому залежність: чим вищою є загальна культура особистості, тим інтенсивнішою стає здатність співчувати та співпереживати людям. Альтруїстичні мотиви витісняють егоцентричні емоції. Співчуття до горя іншої людини та дійова співучасть у її долі збагачують та розвивають міжособистісні взаємини. Таким чином, доходимо думки про те, що здатність співчуття та співпереживання, здатність радіти за іншого, а отже, і вміння поставити себе на його місце – ключове, що визначає добру людину. У такий спосіб за умови ідентифікації й емпатії враховується поведінка іншої людини, проте результат спільних дій буде різним. З одного боку (ідентифікація) – зрозуміти партнера зі спілкування, ставши на його позицію, діючи відповідно до неї; з іншого (емпатія) – зрозуміти його, враховуючи його точку зору, співчувати йому, проте діяти по-своєму.

Для розвитку емоційно-ціннісного компонента духовних цінностей у студентів необхідно розвивати гуманістичну установку на інтерес до іншої людини, готовність вступати у взаємодію із нею, а також розвивати емпатію, ідентифікацію, позитивну «Я-концепцію», інтерес до власного внутрішнього світу.

Слід зазначити, що духовні цінності ґрунтуються на певному рівні знань, зміст яких розкривається в розумінні студентами сутності духовних цінностей особистості (відповідальність, милосердя, толерантність, гідність, самодостатність). Одним із важливих складників когнітивного компонента є рефлексія, яка передбачає знання суб'єкта про себе і свою діяльність, а також про те, як він і його діяльність сприймаються оточуючими. Рефлексія як здатність до самопізнання, самооцінки, самоставлення, самовиховання, саморегуляції надає можливість особистості дослідити власне психічне життя ніби зі сторони. У процесі рефлексії об'єктом аналізу є результати набутого

духовного досвіду. Рефлексія як самоаналіз є інструментом самоконтролю, вияву в поведінці відповідальності, гідності, толерантності, милосердя, самодостатності особистості. На думку І. Беха, рефлексія розгортається як розмірковування суб'єкта не лише у площині його життєвого сьогодення з властивими йому особистісними цінностями, бажаннями, прагненнями, а й у площині досягнення можливих вищих духовних надбань. І чим глибша і різнобічніша рефлексія, тим диференційованіше «Я». Від глибини рефлексії залежить емоційне ставлення особистості до об'єктів, які належать до сфери її духовних утворень (цінності пізнання, діяльності, спілкування). При цьому ті позитивні емоції, які виникають, можуть стати новою самоцінною мотивацією «Я самостійно змінюватиму себе духовно» (Бех, 2012, с. 48–59). Знання про духовні цінності є необхідною, але недостатньою умовою їх формування в юнаків і дівчат. Ці знання мають стати їх переконаннями. З огляду на це дослідники наголошують на емоційно-ціннісній основі знань, оскільки лише тоді знання внутрішньо засвоюються, коли їх переживають студенти як цінність, стають для них внутрішніми мотивами поведінки.

Практичний компонент духовних цінностей студентів характеризує прояв двох (когнітивного та емоційно-ціннісного) компонентів у їх поведінці. Насамперед – це сукупність практичних дій, учинків, завдяки яким студенти реалізують предмет духовних цінностей чи добирають засоби для цього. Духовні цінності в контексті цього аспекту дослідження розглядаємо як вибір і реалізацію студентами способів взаємодії з навколишнім світом, пошук сенсу в цій взаємодії, що виражене в єдності знань, умінь і навичок відповідальності, толерантності, милосердя, гідності, самодостатності, нагромадження в процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

У зв'язку з цим практичний компонент духовних цінностей студентів репрезентовано через оволодіння ними певним досвідом, що складається з п'яти компонентів:

1. Ціннісний досвід: інтереси, ідеали, переконання, соціальні норми. Він орієнтує зусилля юнаків і дівчат на формування духовних цінностей (у нашому випадку він є

вираженням морального ідеалу й зразком вихованця з високим рівнем розвитку духовних цінностей).

2. Досвід рефлексії: співвідношення знань про свої можливості, самого себе з вимогами діяльності (у контексті нашого дослідження – з вимогами соціально-комунікативної діяльності).

3. Досвід звичайної активізації: адаптація до певної ситуації, спілкування, взаємодії, змін умов, орієнтація на визначені умови в досягненні успіху (допомагає пристосувати свої зусилля з метою розв'язання значущих завдань, зокрема готовності до особистісного й життєвого самовизначення).

4. Операційний досвід: уміння відповідальності, толерантності, милосердя, гідності, самодостатності, а також уміння саморегуляції (об'єднання конкретних знарядь перетворення ситуації і своїх можливостей).

5. Досвід співробітництва: формується у взаєминах і спілкуванні студентів з ровесниками, іншими людьми, сприяє об'єднанню зусиль, спільному вирішенню завдань та передбачає суб'єкт-суб'єкту взаємодію.

Усі п'ять компонентів суб'єктивного досвіду становлять цілісну систему життєвого досвіду студента як суб'єкта взаємодії, спілкування, життєвого самовизначення.

Практичний компонент духовних цінностей формується в процесі спілкування студентів і пов'язаний з різноманітною діяльністю, що виражена в умінні вихованців використовувати у взаємодії, спілкуванні свої соціальні, комунікативні властивості, у вміннях, пов'язаних із розумінням, урахуванням у міжособистісній взаємодії, спілкуванні особливостей іншої людини, вмінні встановлювати, підтримувати контакт, передавати й перехоплювати ініціативу в спілкуванні, постійно стимулювати як власну активність, так і активність свого співрозмовника; вміти долати психологічні бар'єри; прогнозувати можливий розвиток ситуації, у межах якої розгортається комунікація; обирати адекватний стиль поведінки, жести, міміку тощо.

Значна роль у формуванні духовних цінностей студентів належить суспільно значущій спільній діяльності. Йдеться про провідну референтну групу, в якій міжособистісні взаємини

зумовлені її змістом. Спільна діяльність передбачає систему взаємодії між ровесниками та сприяє встановленню позитивних взаємин між ними, уможливує їх духовне, особистісне зростання та є засобом розширення соціальних контактів студентів та їх успішної соціальної адаптації. У цьому зв'язку, як стверджує Л. Орбан-Лембрик (2002, с. 53), саме в групі виникає найсприятливіша ситуація для духовного розвитку студента. Насамперед спільна групова діяльність передбачає систему взаємодії між одногрупниками, між конкретним студентом та групою як спільним суб'єктом, засобом й умовою формування якого є міжособистісне спілкування. Таким чином складається система взаємодій індивідуальних та колективних потреб, мотивів, цілей, інтересів, цінностей, що регулюють вироблення певних норм та правил поведінки. Якщо ядром спрямованості колективної діяльності є цілі, значущість яких усвідомлюють усі, і домінують мотиви діяльності, то джерелом колективних цілей і мотивів є ціннісні орієнтації, що формуються в процесі прийняття групою цінностей суспільства (Лаппо, 2018).

Практичний компонент духовних цінностей відображений також у рівнях сформованості й стійкості духовних якостей студентської молоді (гідності, милосердя, толерантності, відповідальності, самодостатності), що роблять їх поведінку конструктивною, а також є вираженням їх здатності відповідати за свої дії, контролювати власні емоційні стани, жити в соціумі, співпрацювати, здійснювати на основі рефлексії вибір ситуації, проявляти толерантність у взаєминах. Цей компонент пов'язаний також із необхідністю формувати в студентів навички саморегуляції емоцій, поведінки у спілкуванні, взаємодії. Основна функція діяльності полягає в тому, що в ній набувається соціальний досвід, досвід ставлення студентів до самого себе, людей, світу, формуються соціально-комунікативні вміння. Для організації конструктивної діяльності студентів слід насамперед сформуванню в них усвідомлення необхідності й прагнення виявляти соціально-комунікативну культуру в щоденних міжособистісних взаєминах, а також опанувати її механізми.

Вияв духовних цінностей студентами поєднує можливості вибору різноманітних варіантів способів діяльності або поведінки, які є адекватними до конкретних взаємовідносин, а також тих умов, за яких вони здійснюються. Студент, обираючи різновид діяльності або поведінку, мусить встановлювати нові зв'язки з іншими людьми, саме тому будь-який змістовний індивідуальний акт вибору є моментом функціонування спільності, до якої він включений, показником його потреби в спілкуванні, взаємодії. Саме тому взаємостосунки та комунікацію не можна нав'язати ззовні. Для цього потрібно, щоб вони народжувалися й розвивалися як результати активності самої особистості, яка усвідомила відповідальність за їхнє удосконалення.

Педагогічна підтримка студентів як умова формування в них духовних цінностей.

Педагогічна підтримка особистості є предметом розгляду в контексті різних психологічних і педагогічних напрямків: концепція «відносин, які допомагають» К. Роджерса, екзистенціальна психологія та педагогіка (Л. Франкл, О. Больнов та інші), ідея «посилення існування іншого» С. Рубінштейна, концепція персоналізації А. Петровського й надситуативної активності В. Петровського (Петровський, 1978).

Під педагогічною підтримкою розуміємо діяльність суб'єктів освітнього процесу, яка спрямована на надання превентивної та оперативної допомоги. Сутність цієї діяльності полягає у співучасті дорослого в життєвому самовизначенні студента, у підготовці до здійснення ним морального вибору, у наданні допомоги в конкретних ситуаціях, кризових ситуаціях, а також у саморозкритті й усуненні суб'єктивних перешкод розвитку. Метою педагогічної підтримки виступає усунення перешкод, які виникають на шляху особистісного становлення здобувачів вищої освіти. У більш широкому сенсі педагогічна підтримка полягає у створенні сприятливих умов для розвитку моральної свідомості студентів, розкриття й реалізації їхніх задатків, формування здатності до самостійних дій і морального самовизначення (Лаппо, 2018). У нашому дослідженні розглядаємо педагогічну підтримку як важливу

умову формування духовних цінностей студентів закладів вищої освіти.

Педагогічна підтримка студентів щодо формування духовних цінностей повинна мати системний характер і включати такі фактори: необхідність оптимізації спілкування й підвищення рівня особистісного розвитку викладача; можливість вияву індивідуального стилю спілкування; прагнення суб'єктів до саморозвитку.

В індивідуальній підтримці студента щодо вияву духовних цінностей можна виділити п'ять взаємозалежних етапів: діагностичний, змістом якого є з'ясування проблем розуміння й продукування духовних цінностей у міжособистісних взаєминах; змістом пошукового етапу є спільний пошук способів і причин розв'язання проблем виявлення духовних цінностей у міжособистісних взаєминах; проектувальний – налагодження взаємин з метою наближення до вирішення проблеми виявлення духовних цінностей у взаєминах; діяльнісний – взаємодія викладача та студента в побудові власного алгоритму виявлення духовних цінностей у взаєминах; рефлексивний – аналіз спільної діяльності щодо проблеми виявлення духовних цінностей студентом, обговорення отриманих результатів, способів розв'язання проблеми. Кожен етап педагогічної підтримки передбачає розробку різноманітних форм, методів, засобів освітньої діяльності, за допомогою яких здійснюють педагогічну підтримку студента з метою формування в нього духовних цінностей.

Засадами реалізації заходів педагогічної підтримки є орієнтація на здатність до самостійного вибору щодо вияву вчинку-милосердя, вчинку-толерантності, вчинку-гідності, вчинку-відповідальності у взаєминах, а також згода студентів на допомогу й підтримку.

Педагогічну підтримку студентів можна також визначити як допомогу викладача, куратора академічної групи, спрямовану на розвиток глибокої внутрішньої мотивації здобувачів освіти до формування духовних цінностей, самоосвіти, самовиховання, полегшення адаптації до умов сучасного освітнього процесу. Усе це буде сприяти чіткому

усвідомленню студентами власних індивідуальних, потенційних особливостей.

Реалізацію умови педагогічної підтримки здійснюють в освітньому процесі закладу вищої освіти за такими принципами:

1) принцип фасилітації (забезпечення групи професійної підтримки – викладачів, кураторів академічної групи, методистів);

2) принцип діалогічності взаємодій (взаємодія всіх учасників носить характер діалогу, у якому кожен учасник має рівні можливості висловитися й кожен може бути почутий);

3) принцип рефлексивності (проведення студентом і групою підтримки аналізу й корекції власної поведінки та взаємодії з однокласниками);

4) принцип особистісно орієнтованого навчання і виховання (забезпечення права на свободу вибору ціннісної позиції, на можливість його дійового здійснення за наявності установки на подолання дисгармонії у взаємодії);

5) принцип зворотного зв'язку теоретичної підготовки й практичної діяльності, який передбачає, з одного боку, осмислення та застосування теоретичних знань у повсякденній діяльності, а з іншого боку, – закріплення емпіричних знань, які були отримані під час вивчення теоретичних дисциплін;

6) послідовність – поетапне засвоєння всіх структурних компонентів духовних цінностей особистості, почергове оволодіння уміннями відповідальності, толерантності, милосердя, гідності й самоповаги;

7) наступність – поетапне освоєння нового здійснюється на основі досвіду, набутого на попередніх етапах практичної підготовки; взаємозв'язок усіх видів практики;

8) динамічність – поступове ускладнення завдань різних видів освітньої діяльності, розширення спектра завдань із розвитку індивідуального стилю формування духовних цінностей студентів.

Принципи педагогічної підтримки мають реалізовуватися у процесі всіх видів діяльності й передбачати: проведення роз'яснювальної роботи зі студентами щодо формування в них духовних цінностей, здійснення аналізу основних

помилкових суджень про такий феномен; формування позитивної установки студентів на духовний розвиток; надання допомоги майбутнім фахівцям під час складання індивідуального плану формування духовних цінностей; діагностику сформованості духовних цінностей студентів за розробленими показниками, ознайомлення студентів з результатами діагностики та консультування з приводу вдосконалення рівня сформованості духовних цінностей (Лаппо, 2018).

Необхідно розробити пам'ятку для студента, яка б містила характеристику процесу формування духовних цінностей, зміст, критерії сформованості такого феномена, поради з приводу підвищення ефективності формування духовних цінностей. Доцільним також є використання тренінгових вправ, різних видів технік, які забезпечують зворотний зв'язок на етапі обговорення: опис відчуттів та емоцій у процесі програвання певної ролі, прийом обговорення спогадів про власний життєвий досвід, пов'язаний з подібною ситуацією чи проблемою, спостереження за собою з боку; проведення зі студентами різноманітних тестових методик на виявлення індивідуально-типологічних особливостей, професійно значущих та особистісних рис. Такі методики спрямовані на розвиток духовних умінь, емпатійного слухання, позитивної «Я-концепції» майбутнього фахівця; передбачають здійснення студентом самооцінки власної вербальної та невербальної комунікації, іміджу, конфліктності, виявлення бар'єрів у взаємодії. На основі результатів зазначених методичних діагностик потрібно надати студенту рекомендації з приводу самовиховання, самоосвіти (Лаппо, 2018).

З метою забезпечення педагогічної підтримки та постійного зворотного зв'язку зі студентами доцільним є розроблення програми-тренажера, яка орієнтована насамперед на організацію міжособистісної взаємодії між викладачем та студентами. О. Жирун (2011) зазначає, що в її основі має лежати ідея конструктивістської педагогіки, яка прагне створити для студентів насичене середовище, що розширює можливості пошуку власного «Я».

Пропонуємо розроблену в нашому дослідженні модель педагогічної підтримки як ціннісно орієнтовану стратегію формування духовних цінностей студентів. На першому етапі увагу студентів необхідно акцентувати на виявленні вчинків відповідальності, толерантності, милосердя, гідності у взаєминах, що вимагає осмислення. Виявлення духовних цінностей здійснюється на основі аналізу різноманітних культурних цінностей: цінностей мистецтва, повсякденної культури взаємин студентів з одногрупниками, однокурсниками, друзями.

Другий етап педагогічної підтримки пов'язаний із пошуком студентами власного розуміння духовних цінностей. На цьому етапі основну увагу потрібно зосереджувати на їхній орієнтації на гуманістичні цінності та формування духовності студентів.

Третій етап – діалогічний, спрямований на створення студентами власного алгоритму виявлення духовних цінностей у взаєминах. Поділяючи думки О. Безкоровайної (2017), яка вивчала вплив педагогічної підтримки на пошук здобувачами освіти ціннісного сенсу життя, вважаємо, що важливою умовою формування духовних цінностей у студентів є позиція педагога, який здатний зрозуміти, прийняти й визнати. На цьому етапі студенти створюють власний алгоритм виявлення духовних цінностей, порівнюючи його з поглядами друзів, товаришів, одногрупників, близьких людей (с. 86).

Четвертий етап – рефлексивний, пов'язаний з аналізом спільної діяльності з розв'язання моральних проблем щодо виявлення духовних цінностей у взаєминах. Необхідність цього етапу зумовлена незавершеністю діалогу, готовністю студентів до обміну духовними цінностями. Роль викладача на цьому етапі полягає в наданні здобувачам вищої освіти можливостей для самовизначення в ставленні до духовних цінностей.

Висновки. Процес розвитку духовних цінностей здобувачів вищої освіти в інституціональних умовах передбачає розкриття юнаками і дівчатами власних особистісних характеристик, самопізнання та самоусвідомлення можливостей до творчої

життєбудови. Духовні цінності визначаються ціннісними орієнтирами, взаємостосунками з оточуючими, моральними переконаннями, здатністю студентів організувати власну життєдіяльність відповідно до соціально прийнятих норм поведінки. Інакше можна сказати, що соціум і особа зв'язуються моральними якостями, які представляють духовні цінності в емоційно закріпленій формі.

Важливою умовою формування духовних цінностей студентів закладів вищої освіти є педагогічна підтримка студентів у моральному самовизначенні, вияві духовних цінностей. Педагогічна підтримка має цінність, якщо вона своєчасна, адресна, тактовна, грамотна, дозована й повсякденна, а головне – якщо вона в усіх випадках повною мірою працює на перспективу та виконує своє виховне призначення.

Педагогічний супровід формування духовних цінностей студентів має мати

системний характер і включати такі чинники: необхідність оптимізації спілкування та підвищення рівня розвитку особистості вчителя; можливість виявити індивідуальний стиль спілкування; наявність гнучкого та творчого підходу до проблем навчальної взаємодії; прагнення суб'єктів до саморозвитку. В індивідуальній підтримці здобувачів вищої освіти щодо розкриття духовних цінностей можна виділити п'ять взаємопов'язаних етапів (діагностичний, пошуковий проектування, діяльнісний; рефлексивний), кожен з яких передбачає розробку різноманітних форм, методів, засобів виховної діяльності.

Перспективи подальшого дослідження репрезентованої у статті проблеми пов'язані з поглибленим концептуальним аналізом духовних цінностей особистості в умовах післявоєнної розбудови української держави, особливостей їхнього формування в студентській молоді різного гендеру.

Література

- Безкоровайна О. В. Проблема виховання толерантної особистості в умовах полікультурності сучасного освітнього простору. *Нова педагогічна думка*. 2017. № 1(89), С. 85–89.
- Безугла М. В. Формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти: дис. канд. пед. наук : 13.00.07 / Східноукраїнський національний університет імені В. Даля, Київ, 2015. 278 с.
- Бех І. Д. Виховання особистості (Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади). Київ : Либідь. 2003. 326 с.
- Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку. Київ : Академвидав. 2012. 304с.
- Жирун О. А. Моральна свідомість у професійному становленні. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Філософія. Психологія. Педагогіка. Київ, 2011. № 1. С. 109–112.
- Занюк С. С. Психологія мотивації: навч. посіб. Київ : Либідь, 2002. 421 с.
- Зимянський А. Р. Психологічні умови розвитку моральної самосвідомості підлітків: дис... канд. психол. наук : 19.00.01 / Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. Дрогобич, 2015. 212 с.
- Лаппо В. В. Особливості формування духовних цінностей студентської молоді в позааудиторній діяльності закладу вищої освіти. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Випуск 64: збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. С. 115–120. URL : <http://hdl.handle.net/123456789/7247>
- Лещук Г. В. Сутнісні характеристики емпатії як професійно значущої риси соціального працівника. *Науковий журнал Хортицької національної академії. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота)* : наук. журн. / [редкол. : В. В. Нечипоренко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна

- академія» Запорізької обласної ради, 2021. Вип. 1(4). С. 176–184. DOI : <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2021-4-16>
- Малихін О. В. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих навчальних закладів: теоретико-методологічний аспект: монографія. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2009. 387 с.
- Орбан-Лембрик Л. Е. Структура комунікативного потенціалу особистості. *Психологічні перспективи*, 2002. № 2. С. 53–61.
- Петровский А. В. Социальная психология. Москва: Просвещение. 1978. 396 с.
- Тернопільська В. І. Система виховання соціально-комунікативної культури учнів загальноосвітньої школи у позаурочній діяльності: дис... док. пед. наук: 13.00.07 / Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2009. 414 с.
- Четверик-Бурчак А. Г. Механізми впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності особистості: дис... канд. психол. наук: 19.00.01/ Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара. Дніпропетровськ, 2015. 238 с.

References

- Bezkorovaina, O. V. (2017). The problem of upbringing tolerant personality in conditions of multiculturalism of modern educational space. *New Pedagogical Thought*, 1 (89), 85–89. (ukr)
- Bezugla, M. V. (2015). Formation in the student youth of spiritual and cultural values of education. (Dissertation for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences). Volodymyr Dahl East Ukrainian National University. (ukr)
- Bech, I. D. (2003). *Upbringing personality (Book 2: Personally oriented approach: scientific and practical principles)* : Lybid. (ukr)
- Bech, I. D. (2012). *Personality in the space of spiritual development*: Akadempubl. (ukr)
- Zhyrun, O. A. (2011). Moral consciousness in professional development. *Bulletin of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute". Philosophy. Psychology. Pedagogics*, 1, 109–112. (ukr)
- Zymianskyi, A. R. (2015). *Psychological conditions of the development of moral consciousness of adolescents*. (Dissertation for the degree of Candidate of Psychological Sciences), Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (ukr)
- Zaniuk, S.S. (2002). *Psychology of motivation: manual*: Lybid. (ukr)
- Leshchuk, H. V. (2021). Essential characteristics of empathy as a professionally significant feature of a social worker. *Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Series: Pedagogy. Social Work) : scientific journal* / [editorial board : V. Nechyporenko (chief editor) and others] : Publishing house of the Municipal Institution of Higher Education Khortytsia National Educational and Rehabilitational Academy of Zaporizhzhia Regional Council. Iss. 1(4). 176–184. <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2021-4-16> (ukr).
- Malykhin, O. V. (2009). Organization of independent educational activity of students of higher educational institutions: theoretical and methodological aspect. (Monograph) Kryvyi Rih : Publishing House. (ukr)
- Orban-Lembryk, L. E. (2002). The structure of the communicative potential of personality. *Psychological Perspectives*, 2, 53–61. (ukr)
- Lappo, V. V. (2018). Peculiarities of the formation of spiritual values of student youth in extracurricular activities of a higher education institution. *Scientific Journal of the National Pedagogical Dragomanov University. Series 5. Pedagogical sciences: realities and prospects*. Issue 64: collection of scientific works / Ministry of Education and Science of Ukraine, National. Pedagogical Dragomanov University :

Publishing House of National. Pedagogical Dragomanov University 115–120 <http://hdl.handle.net/123456789/7247> (ukr).

Petrovskiy, A. V. (1978). Social psychology : Prosvescheniye. (rus)

Ternopil'ska, V. I. (2009). System of instilling social and communicative culture of pupils of a secondary school in extracurricular activities. (Dissertation for the degree of Doctor of Pedagogical Sciences), Institute for Educational Problems of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (ukr)

Chetvernyk-Burchak, A. G. (2015). Mechanisms of the influence of emotional intelligence on the success of a person's life. (Dissertation for the degree of Candidate of Psychological Sciences), Dnipropetrovsk National University named after O. Honchar. (ukr)

HUMANISTIC PRINCIPLES OF FORMING SPIRITUAL VALUES OF STUDENTS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Violetta Lappo, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of Pedagogy and Psychology of Kolomyia Educational Scientific Institute of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Kolomyia, Ivano-Frankivsk region, Ukraine, e-mail: lappo37@ukr.net

The article is devoted to the problems of forming spiritual values of students in the educational process of higher education institution. The author defines the term “spiritual values of student youth” and specifies the structural components of this personal complex of features. The article presents a series of pedagogical conditions, forms and methods of education that will promote the spiritual and value self-affirmation of the student's personality. The author reveals the content and peculiarities of pedagogical support in the process of forming the spiritual values of student youth in the center of modern high school education.

The process of developing the spiritual values of higher education students in institutional settings involves the disclosure of young men and women's own personal characteristics, self-knowledge and self-awareness of the possibilities for a creative life structure. Spiritual values are offered by socially valuable landmarks, relationships with others, moral beliefs, students' ability to organize their own life activities in accordance with accepted norms of behavior. In addition, it can be said that society and the individual are connected by moral qualities that represent spiritual values in an emotionally fixed form. An important condition for the formation of spiritual values of students of higher education institutions is pedagogical support of students in moral self-determination, individual spiritual values. Pedagogical support has value if it is willful, targeted, tactful, competent, dosed, has everyday nature, and most importantly, if it fully works for the perspective and fulfills its educational purpose in all cases. Pedagogical support for the formation of students' spiritual values should be systematic and include the following factors: the need to optimize communication and increase the level of the teacher's personality development; the ability to define an individual communication style; availability of a flexible and creative approach to the problems of educational interaction; the subjects' desire for self-development. In the individual support of students of higher education for the disclosure of their spiritual values, five interrelated stages can be distinguished (diagnostic, exploratory design, active; reflective), each of which ensures the development of various forms, methods, and means of educational activity.

Key words: *spiritual values, student youth, pedagogical conditions, pedagogical support, higher education institution.*

*Стаття надійшла до редакції / Received 20.02.2022
Прийнята до друку / Accepted 15.06.2022
Унікальність тексту 90,5 % (Unicheck ID1012183770)
© Ланно Віолетта Валеріївна, 2022.*